УДК 372.882

Г.Н. Мөхәрләмова

МӘКТӘПТӘ ТУГАН (ТАТАР) ТЕЛДӘГЕ ӘДӘБИЯТНЫ УКЫТУ БАРЫШЫНДА УКУЧЫЛАРНЫҢ ЭМОЦИОНАЛЬ ИНТЕЛЛЕКТЫН ҮСТЕРҮ ЮЛЛАРЫ

В статье рассматривается проблема формирования эмоционального интеллекта у обучающихся путем использования средств родной литературы. Развитие эмоционального интеллекта как одного из ключевых навыков человека XXI века способствует профессиональной реализации человека в современном обществе. В основной школе формирование данного навыка является одним из составляющих компонентов регулятивных универсальных учебных действий, прописанных в части метапредметных результатов в федеральных государственных образовательных стандартах. Эмоциональность обучения – это педагогическое явление, обусловленное целями и задачами обучения и воспитания, повышающее эффективность учебно-воспитательного процесса. В частности, учебный предмет «Родная (татарская) литература» выдвигает требование активного включения эмоциональной сферы в процесс ее изучения. Литература, как искусство слова, воздействуя на чувства человека, влияет на его внутренний мир, глубоко волнует, приводит к художественным переживаниям, доставляет эстетическое наслаждение. Формирование эмоционального интеллекта на уроках родной литературы происходит путем развития способности учащихся испытывать переживания в связи с воссозданием литературных образов, воображением себя в той или иной ситуации, описываемой в литературном произведении; нахождения чувств и переживаний, данных в художественном тексте в процессе его выразительного чтения; применение произведений живописи и музыки, выявления их эмоционального воздействия в процессе анализа литературного произведения; комплексное использование всех факторов и средств усиления эмоциональности в обучении литературе.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, эмоция, родная (татарская) литература, чувства и переживания, литературное произведение, выразительное чтение, живопись, музыка.

The article discusses the problem of developing emotional intelligence in students through the use of native literature. The development of emotional intelligence as one of the key skills of the 21st century contributes to the professional realization of individuals in modern society. In primary schools, the development of this skill is one of the components of regulatory universal educational actions, which are part of the meta-subject results in the federal state educational standards. The emotional nature of learning is a pedagogical phenomenon that is determined by the goals and objectives of education and upbringing, and it enhances the effectiveness of the educational process. In particular, the requirement to actively involve the emotional sphere in the learning process is promoted by the subject “Native (Tatar) Literature. Literature, as an art of words, affects a person’s emotions, influences their inner world, evokes deep emotions, leads to artistic experiences, and provides aesthetic pleasure. The formation of emotional intelligence in native literature classes is achieved through the development of students’ ability to experience emotions in connection with the re-creation of literary characters and the imagination of themselves in a particular situation

described in a literary work; the identification of feelings and experiences in a literary text during its expressive reading; the use of works of art and music to identify their emotional impact during the analysis of a literary work; and the comprehensive use of all factors and means to enhance the emotional aspect of literature education.

Keywords: emotional intelligence, emotion, native (Tatar) literature, feelings and experiences, literary work, expressive reading, painting, and music.

Кешелек җәмгыятендә кешенең эмоциональ культурасы мәсьәләсе һәрвакыт актуаль булды, бүген дә, XXI гасырда да, «эмоция» һәм «эмоциональлек» төшенчәләре белән бәйле булган эмоциональ интеллект кешенең төп сыйфат күнекмәсе булып санала. Эмоцияләр кешенең тормыш эшчәнлегендә мөһим роль уйный, аны яшәүгә, объектив чынбарлыкны танып белүгә, иҗади эшчәнлеккә, хис-кичерешләре аша үз-үзен тануга, тирә-юньдәгеләр белән аралашуга сәләтле итә [5: 58]. Галимнәр күзәтүенчә, эмоциональ интеллектны балачактан үстерү кешенең алга таба һөнәри эшчәнлегендә уңышлырак, инициативалырак, һәр яңалыкка әзер, үз тормышы белән канәгать булган шәхес итеп формалашуын тәэмин итә [6: 4].

Эмоциональ интеллект төшенчәсе 2021 елда беренче тапкыр яңартылган Федераль дәүләт белем бирү стандартларына кертелде. Биредә ул регулятив универсаль уку гамәлләренең бер компоненты буларак тәкъдим ителеп, «үзенең һәм башкаларның эмоцияләрен тану, атау һәм алар белән идарә итү; эмоцияләрне билгеләү һәм анализлау; үзеңне башка кеше урынына кую, башка кешенең мотивларын һәм ниятләрен аңлау; эмоцияләрне белдерү ысулын җайга салу» буларак билгеләнгән эмоциональ интеллектны үстерү белән бәйләп бирелә [9]. «Туган (татар) телдәге әдәбият» укытуның төп предмет нәтиҗәләренең берсе булып та укучыларның әдәби әсәрдә тасвирланган тормышның сәнгатьчә чагылышын эмоциональ кабул итү һәм интеллектуаль яктан аңлавы тора.

Эмоциональ интеллект – «эмоцияләрне кабул итү һәм белдерү, эмоцияләрне һәм фикерләрне берләштерү, эмоцияләрне төшенү һәм аңлату, башкаларның һәм үз эмоцияләреңне көйләү» [7] дигән сүз. Эмоциональ интеллект үзеңнең эмоцияләреңне һәм башка кешеләрнең эмоцияләрен аңлау, алар белән идарә итү һәм шул нигездә үзара бәйләнешләр төзү сәләтенә ия булуны билгели [1]. Эмоциональ интеллект гамәли бурычларны хәл итүдә нәтиҗәле мотивация һәм коммуникация нигезендә торып, шәхеснең социальләшүенә ярдәм итеп кенә калмый, бүгенге заман кешесенә хас булган «сыгылмалы күнекмәләр»нең үсеше белән дә тыгыз бәйләнә [10: 5].

Җәмгыятьтә эмоциональ интеллект проблемаларына игътибарның көчәюе, мәктәптә уку-укытуның, аерым алганда тел һәм әдәбият укытуның эмоциональлеге мәсьәләләре белән дә кызыксынуны арттыра. Уку-укытуның эмоциональлеге – уку-укыту һәм тәрбия бирүнең максат-бурычлары белән билгеләнеп, аның нәтиҗәлелеген тәэмин итә торган педагогик күренеш. Аңа бердәм эшчәнлектә укытучының укучыларның эмоцияләренә тәэсир итүе нәтиҗәсендә ирешелә.

Укытучы туган телдәге әдәбият дәресләрендә һәрвакыт укучының әсәр эчтәлегенә, образлар системасына, идея-мәгънәви өлешенә эмоциональ мөнәсәбәтен белдергән җавап алуга ирешергә тырышырга тиеш, чөнки текстка салынган эстетик һәм эмоциональ мәсьәләләр турында фикер алышу барышында укучылар үзләрен, үзләренең эмоциональ дөньясын һәм тирә-юньдәге дөньяны тирәнрәк танып белә алалар. Шуңа күрә конкрет әдәби әсәрне өйрәнүгә бәйле рәвештә укучының хис-кичерешләрен, эмоцияләрен тәрбияләү аларның хис-ихтыяр өлкәсен формалаштыруда әһәмиятле санала.

Уку-укыту, аерым алганда тел-әдәбиятны укыту барышында укучыларда теге яки бу эмоцияләрне һәм хис-кичерешләрне ничек уятырга соң? Моңа нинди юллар белән ирешеп була? дигән сораулар туа.

Әдәби әсәрне эмоциональ кабул итүне көчәйтү чараларын ачыклау, сәнгатьчә фикерләүне активлаштыру, әдәбият дәресләрендә эмоциональ атмосфера тудыру максаты белән аның берничә юлын күрсәтергә мөмкин.

Беренчедән, әдәби әсәрләрнең эмоциональ якларын карау һәм әдәби геройларның хисләрен кичерү сәләтен ачыклау өчен, укучылар үзләрен әсәрдә сурәтләнгән теге яки бу ситуациядә күз алдына китерергә омтыла. Укытучы укучыларны әсәрдә тасвирланган вакыйгаларның шартлы катнашучысы итеп танытып, алардагы хис-кичерешләрне уяту ысуллары турында уйларга тиеш була. «Әсәрнең эмоциональ өлешенең шәрехләнүенә, текстта эмоциональлек «маркерларын» аерып чыгаруга ирешергә кирәк, шул вакытта әсәр героеның (геройларның) эчке дөньясына үтеп була» [6: 67].

Һәр әдәби әсәр укучының тойгысына, хыялына, фикерләвенә тәэсир итә, ягъни ул, фикерне куәтләп, тойгыны ачыклый. Чыннан да, әгәр әдәби әсәр укучының хисси даирәсенә кагылмаса, аны кызыксындырмаса, ул аны бернәрсәгә ышандыра да алмый. Шул ук вакытта хис-кичерешләрне мәҗбүр итеп уяту мөмкин түгел, укучыга сөенергә, сагынырга, куркырга яки ачуланырга боерып та булмый, ягъни кеше үзендә билгеле бер хисне юктан гына барлыкка китерә алмый. Билгеле бер хисне укучыда уяту өчен, аны әдәби әсәрнең эмоциональ халәтен тулырак ачып бирә алырлык, укучыларны билгеле бер эмоциональ халәткә кертә алырлык ситуациягә куярга кирәк. Әдәбиятны укытуның эмоциональлеге, беренче чиратта, әдәби әсәрнең характерына бәйле. Әдәби әсәр үзе укучыга көчле эмоциональ тәэсир ясарга мөмкин, чөнки беренче чиратта ул хис-кичерешкә, хыялга юнәлгән була. Әдәби әсәр белән эшләгәндә укучының вакыйгаларга һәм геройларга эмоциональ мөнәсәбәтен булдыру, саклау мөһим. Моның өчен укучыдан эмоциональ җавап алырга һәм хис-кичерешләрен чагылдырырга ярдәм итә торган биремнәр сайлап алу зарур. Бу биремнәр укучыларның эчке дөньясын баеталар һәм кичерешләрен төрләндерү мөмкинлеген тәэмин итәләр.

Әсәрне анализлау барышында укучылар төрле хисләр, тойгылар кичерүче төрле геройларның характерлары белән танышалар. Геройның хисләренә кушылып, аларны үз рухи халәте аша кичергән вакытта

укучы үзен шул вакыйгаларда катнашучы итеп тоя, геройның язмышы аңа ят булып күренми, һәм шул вакытта ул үзен, үзенең яшәү рәвешен, хис-кичерешләрен, хыялларын, фикерләрен әдәби геройныкы белән чагыштырып карарга тырыша. Бу очракта, Е.М. Марков әйтүенчә, психологик «күчерү» барлыкка килә, ягъни «укучы үзенең шәхесен әсәр герое шәхесенә күчереп карый, үзен шул герой урынында хис итә, аның образында хәрәкәт итә башлый» [3: 168]. Мондый «күчерү» эмоцияләрне кузгата, реаль ситуацияне кичергән кебек билгеле бер эмоциональ халәт барлыкка китерә. Бу очракта укучы әсәрне ике позициядән чыгып кабул итә башлый: әсәр герое – вакыйгаларда катнашучы һәм әсәрне укучы позициясеннән. Вакыйгада катнашучы буларак, ул геройның алдагы тормышы белән кызыксына. Укучы буларак исә, әсәрдә сурәтләнгәннәргә субъектив бәя бирергә тырыша, ләкин шул ук вакытта, әсәргә үз йөзен, үзе булган чынбарлык сыйфатларын кертә.

Туган (татар) телдәге әдәбияттан яңа федераль эш программаларында [8] 5 нче сыйныф курсына Габдулла Тукайның «Пар ат» шигыре кертелгән. Әсәр күптөрле хисләр белән сугарылган. Шигырьне укып чыкканнан соң, иң элек, беренчел тәэсирне уртаклашу максаты белән, укучыларга: «Бу шигырь нәрсә турында?» дигән сорауны тәкъдим итеп була. Укучылар шигырь лирик геройның Казанга баруы турында, дип җавап бирәчәкләр. Шагыйрь-лирик герой бу хисләрне Казанга кайтуы белән бәйле рәвештә кичерә. Г. Тукайның «Пар ат» шигырен өйрәнгәндә, укучылар лирик геройның әлегәчә гомер иткән, үзе өчен кадерле булган җирдән аерылган вакытта туган хисләрен билгеләргә тиешләр. Шигырьнең язылу тарихы турында дәреслектә [4: 134–137] бирелгән мәгълүмат белән таныштыру файдалы булачак.

Лирик геройның күңелен төрле уйлар һәм хисләр биләп ала: ул я кайгыра, борчыла, я шатлана, я аны билгесезлектән туган курку хисе били, я хыялларга бирелә, үз максатына омтылып, аның күңелендә өмет уяна. Алга таба да шигырь өйрәнү барышында әлеге хисләрне билгеләтергә тырышабыз. Аларны әсәрне сәнгатьле итеп уку барышында ачыклап була.

Шулай итеп, эмоциональлекне арттыруның икенче юлы әдәби әсәрдәге хис-кичерешләрне сәнгатьле уку аша аңлау сәләтен билгеләүне күздә тота. Шушы максатны күздә тотып, лирик геройның хис-тойгыларын ачыграк чагылдырган әсәрләр сайлана.

Г. Тукайның «Пар ат» шигырен сәнгатьле уку белән үреп анализлаганда, ул, хисләр алмашыну нигезендә, өлешләргә бүлеп укыла. Укучыларга әсәрнең темасы, геройның хисләре турында түбәндәге сорауларны тәкъдим итәргә мөмкин:

1) Шигырьнең беренче өлешендә нәрсәләр сурәтләнә? Лирик герой үзен ничек хис итә? Ул борчыламы, әллә, киресенчә, тынычмы?

2) Шигырьнең кайсы юлларыннан лирик геройның туган җиренә кайтканлыгын белеп була? Туган як табигате ничек тасвирлана?

3) Лирик геройның күңел халәте дүртенче дүртьюллыкта нинди үзгәреш кичерә? Анда нинди уй-хисләр туа? Бу юллар нинди хис белән әйтелергә тиеш?

4) Бишенче-алтынчы дүртьюллыкта лирик герой кемгә мөрәҗәгать итә? Бу юллар нинди хис белән сугарылган?

5) Лирик герой ни өчен моңсулана? Аның сәбәбе нәрсәдә?

6) Лирик герой нәрсәдән курка? Бу юлларны ничек укырга кирәк?

7) Кайсы юлларда хис-кичерешләр кинәт үзгәрә? Бу нәрсәгә бәйле? Кучер һәм лирик герой сүзләрен нинди интонация белән укырга кирәк?

8) Шигырь ахырында лирик геройның күңелен нинди уй-кичерешләр биләп ала?

Укучылар бу сорауларга җавап бирү барышында шигырьнең «лирик геройның кичерешләре, рухи дулкынланулары турында» булуын билгелиләр, «аның борчылулары берничә ел яшәгән җиреннән аерылуы белән бәйле» булуын, «аның тиздән туган якларын күрүенә шатлануын», «лирик герой биредә киләчәге якты булачагына өметләнүен» ачыклыйлар. Шулай итеп, әлеге барлык сораулар лирик геройның кичерешләрен күзәтергә булышачак һәм шигырьне уку барышында шул ук хисләрнең укучыларда да тууына китерәчәк.

Сорауларга җавап биргәндә, укучылар сәнгатьле уку аша шигырьдә булган хис-кичерешләрне дөрес билгеләргә өйрәнәләр, тиешле интонацияне табалар. Шуның аша лирик геройның, туган җиргә кайту рәхәтен тоеп, канәгатьлек, күңел тынычлыгы; торган җир белән бәхилләшү, күнегелгән тормыштан аерылу белән бәйле борчылу-хәсрәтләнү, эч пошу; туган җиргә ышаныч, язмышын мәңгегә аның белән бәйләү, бәхетле булу теләге туу сәбәпле шатлык, өмет, ышаныч хисләре кичерүен ачыклыйлар.

Әлеге хис-кичерешләрне ачыклаганда, чиктәш сәнгать әсәрләреннән файдалана алабыз. Әдәбиятны чиктәш сәнгать төрләре белән берлектә өйрәнү укучыларга билгеле бер мәдәни катламга үтеп кереп, аның күптөрлелеген һәм бөтенлеген күрү мөмкинлеге генә биреп калмый, ә бәлки әдәби әсәрне кабул итүнең эмоциональлеген көчәйтеп, хисләр культурасы булдырырга ярдәм итә.

Әдәбият дәресләрендә эмоциональлекне үстерүнең өченче юлы нәкъ менә әдәби әсәрне өйрәнүдә кулланыла торган тасвирый сәнгать әсәрләренең эмоциональ тәэсирен билгеләүне максат итә, чөнки сәнгать төрләреннән иң элек тасвирый сәнгатьнең әдәбиятка тәэсире зур. Аның вазифасы – укучыларга тасвирланган тормышны, күренешләрне конкрет, тулы, ачык аңларга ярдәм итү, эмоциональ тәэсирне көчәйтү, эстетик күзаллауны киңәйтү. Бүгенге көндә Татарстан рәссамнары иҗат иткән күпсанлы уңышлы картиналар, иллюстрацияләр бар. Алар арасында төрле әдәби әсәрләргә нигезләнеп язылганнары да шактый.

Г. Тукайның «Пар ат» шигырен өйрәнгәндә, укучыларга Ф. Якупов яки Б. Урманче ясаган иллюстрацияләрне күрсәтеп була. Ф. Якупов иллюстрациясе белән эшләгән вакытта түбәндәге сораулар-биремнәрдән файдаланырга мөмкин: «Пар ат» шигыренә хас нинди үзенчәлекләр аны рәсем рәвешендә чагылдырырга мөмкинлек бирә? Рәсемдә сез кемнәрне күрәсез? Лирик герой белән рәсемдә сурәтләнгән кеше

арасында нинди бәйләнеш бар? Аның турында сез нәрсә әйтә аласыз? Рәссам лирик геройның эчке дөньясын чагылдыра алганмы? Рәсемдә бирелгән пейзаж нинди? Ни өчен ул төссез итеп бирелә? Рәссам аның аша нинди эмоцияләрне күрсәтергә теләгән? Табигать күренеше шигырьнең эмоциональ халәтенә үтеп керү мөмкинлеге бирәме? Рәсемдә нинди төсләр өстенлек итә? «Пар ат» шигырендәге төсләр белән алар ничек яраша? Атларга игътибар итегез. Сез ничек уйлыйсыз, ни өчен бер ат – ак, икенчесе кара төстә? Моның аша рәссам ни әйтергә теләгән икән? Иллюстрациядән чыгып, шагыйрь күңелендә нинди хисләр туганын билгеләп буламы? Бу сәфәр аңа ошыймы, аерылышу аңа шатлык һәм канәгатьлек хисе бирәме? Ничек уйлыйсыз, алда аны нәрсә көтә? Рәсемдә кайсы ел фасылы сурәтләнгән? Ни өчен?

Укучылар эш барышында рәссам тарафыннан шигырь героеның торган җиреннән аерылу сагышы белән янган вакытлары сурәтләнүен билгелиләр. Агачларның шәрәлеге, төсләрдәге караңгылык, кучерның бик җитди утыруы «бер матурның балдагын я калфагын» җырламавы, геройның йөзендәге җитдилек тә шуны күрсәтеп тора. Атларның ашкынып чабуы, геройның еракка төбәлгән карашы туган җиргә омтылу, аңа өмет баглауны гәүдәләндерә. Шулай ук укучылар Г. Тукайга үзе яшәгән шәһәрдән аерылу авыр булуын, аның Казан белән очрашудан куркуын, шикләнүен әйтәләр, «ләкин шул вакытта аның сөенүен», «гомеренең озакламый рәтләнәчәгенә өмет баглавын» күреп алалар, «ак ат, бәлки, өмет кенә булыр, ул, киртәләрдән курыкмыйча, алга таба чаба, ә кара ат – ул куркулар, алар инде онытылырга тиеш»леген билгелиләр.

Әдәбият укыту барышында эмоциональлекне тәэмин итүнең дүртенче юлы әдәби әсәрне өйрәнүдә кулланыла торган музыка сәнгате әсәрләренең эмоциональ тәэсирен ачыклауга юнәлдерелгән. Бу максатны күздә тотып, билгеле бер дәрәҗәдә әдәби әсәр белән бәйле булган төрле характердагы музыкаль әсәрләрне файдалана алабыз. Төп максат – укучыларның эмоцияләрен активлаштыру, чөнки музыка «конкрет вакыйгаларны чагылдырмый, ә аларның эмоциональ мәгънәсен тапшыра» [2: 54].

Күпчелек очракта укытучы дәрестә өйрәнелә торган теге яки бу лирик әсәргә язылган көйләрдән файдалана. Аларны әсәрне өйрәнгәннән соң да, өйрәнү барышында да яңгыратып була. Хисләрнең җыр аша бирелүе укучыда көчле тойгылар уята. Мәсәлән, Г. Тукайның «Туган тел», «Әллүки» шигырьләре көйгә салынган, «Пар ат» шигыренә көйне халык үзе иҗат иткән. Дәрестә бу җырларны тыңлау укучыга лирик геройның кәефен, аның фикерләрен аңларга, хискичерешләрен тирәнрәк төшенергә булыша.

Бишенчедән, әдәби әсәрне эмоциональ кабул итүне көчәйтү максатында, алда күрсәтелгән барлык чараларны комплекслы рәвештә дә кулланып була. Моңа без әдәби әсәрнең эмоциональлеген, сәнгатьле уку, музыка һәм тасвирый сәнгать әсәрләреннән файдалануны кертәбез.

Шулай итеп, туган (татар) телдәге әдәбият дәресләрендә эмоциональлекне үстерүдә күрсәтелгән юллардан файдалану әдәби әсәрне

тирәнрәк, эмоциональрәк кабул итәргә һәм аңларга булыша, укучыларның эмоциональ-образлы фикерләүләрен киңәйтә һәм, нәтиҗә буларак, эмоциональ интеллектны үстерергә ярдәм итә.

Әдәбият

1. *Гоулман Д.* Эмоциональный интеллект / пер. с англ. А.П. Шаевой. М.: АСТ, 2009. 480 с.

2. *Исламов Ф.И.* Татар әдәбиятын укытканда сәнгатьнең башка төрләреннән комплексы файдалану методикасы (V–XI сыйныфлар). Казан: Мастерлайн, 1997.108 б.

3. *Марков Е.М.* Искусство как процесс. М.: Искусство, 1970. 239 с.

4. *Мухарлямова Г.Н., Абдуллина Д.М.* Родная (татарская) литература: Туган телдәге әдәбият. 5 класс: учебник для общеобразовательных организаций основного общего образования (для обучающихся, владеющих родным (татарским) языком). Казань: Изд-во АН РТ, 2024. 175 с.

5. *Мухарлямова Г.Н., Абдуллина Д.М.* Формирование эмоционального интеллекта у обучающихся средствами художественной литературы (на примере обучения родной (татарской) литературе) // Казанская наука. № 9, 2023. Казань: Рашин Сайнс. С. 58–60.

6. Научно-методические рекомендации по формированию эмоционального интеллекта обучающихся в образовательной среде (основная школа): методические рекомендации / под общ. и науч. ред. С.В. Ивановой. М.: ФГБНУ «Институт стратегии развития образования РАО», 2022. 23 с.

7. *Сергиенко Е.А., Ветрова И.И.* Эмоциональный интеллект: русскоязычная адаптация теста Мэйера – Сэловея – Карузо [Электронный ресурс] // Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2009. № 6 (8). URL: http://psystudy.ru (мөрәҗәгать итү көне: 31.10.2025).

8. Федеральная рабочая программа по учебному предмету «Родная (татарская) литература». М., 2023. Режим доступа: https://static.edsoo.ru/projects/fop/index.html#/sections/20020432 (мөрәҗәгать итү көне: 02.11.2025).

9. Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования. М.: Просвещение, 2021. 124 с.

10. Эмоциональный интеллект школьника: становление и развитие: монографический сборник / под общ. и науч. ред. С.В. Ивановой. М.: ФГБНУ «Институт стратегии образования РАО», 2022. 203 с.

Мәкалә Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты 16.07.2024 ел № 565 Карары нигезендә Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе ярдәмендә әзерләнде.

Статья подготовлена при поддержке Академии наук РТ по Постановлению КМ РТ № 565 от 16.07.2024.

Мөхәрләмова Гөлназ Нурфат кызы,
филология фәннәре кандидаты, ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының милли мәгариф бүлеге мөдире

Мухарлямова Гульназ Нурфатовна,
кандидат филологических наук, заведующий отделом национального образования Института языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова АН РТ

mukharlamgul@gmail.com